

Tilburg University

Samen of apart bankieren? Een onderzoek naar het geldbeheer van gehuwd en ongehuwd samenwonende paren

Giesen, D.; Kalmijn, M.

Published in:
Mens en Maatschappij

Publication date:
1997

[Link to publication in Tilburg University Research Portal](#)

Citation for published version (APA):

Giesen, D., & Kalmijn, M. (1997). Samen of apart bankieren? Een onderzoek naar het geldbeheer van gehuwd en ongehuwd samenwonende paren. *Mens en Maatschappij*, 72(1), 21-39.

General rights

Copyright and moral rights for the publications made accessible in the public portal are retained by the authors and/or other copyright owners and it is a condition of accessing publications that users recognise and abide by the legal requirements associated with these rights.

- Users may download and print one copy of any publication from the public portal for the purpose of private study or research.
- You may not further distribute the material or use it for any profit-making activity or commercial gain
- You may freely distribute the URL identifying the publication in the public portal

Take down policy

If you believe that this document breaches copyright please contact us providing details, and we will remove access to the work immediately and investigate your claim.

Samen of apart bankieren?

Een onderzoek naar het geldbeheer van gehuwd en ongehuwd samenwonende paren¹

Deirdre Giesen en Matthijs Kalmijn

Summary

Joint or separate banking? Money management of married and cohabiting couples.

This article focuses on the question of how members of households formally control their money. We measure formal control as the ownership of bank accounts. Using data from a 1994 telephone survey among 1035 Dutch households, we find that couples vary in the degree to which they share the ownership of bank accounts. Whereas 61% of the married couples own all bank accounts jointly, only 11% of the cohabiting couples choose to do so. Building on prior applications of the transaction cost approach to households, we model the couple's choice for joint or separate banking as a function of (a) the transaction costs, (b) the risks of opportunistic behavior, (c) external risks related to third parties, and (d) progressive norms and values. The analyses show that our model offers a reasonable explanation of the degree to which couples share formal ownership of money. Especially the amount of relationship specific investments, which can be regarded as an incentive to refrain from behaving opportunistically, appears to be an important factor in explaining the degree of joint formal control over finances.

1. Inleiding

Iedereen die in zijn jeugd wel eens met vrienden of vriendinnen op fietsvakantie is geweest is ooit met de vraag geconfronteerd: betaalt iedereen voor zichzelf of wordt er een 'potje' gemaakt? Het 'ieder-voor-zich'-systeem had als nadeel dat er bij elke rekening moest worden uitgerekend wie wat zou bijdragen. De gezamenlijke portemonnee maakte dat soort reken-sommen overbodig maar had weer het probleem dat je niet zo gemakkelijk dingen voor jezelf kon kopen; dat moest je immers aan je vrienden verantwoorden. Vaak werd er gekozen voor een combinatie van de twee principes, maar die leidde dan tot discussies over wat er uit de gezamenlijke portemonnee moest worden betaald en wat niet. Af en toe konden dit soort discussies uitmonden in ruzie, maar dan waren er meestal ook andere dingen aan de hand; de

vakantie verliep sowieso al minder voorspoedig dan gehoopt of men bleek elkaar na de gebruikelijke portie vakantieleed toch niet zo goed te liggen.

Hoewel bovenstaand samenwerkingsprobleem in een enkel geval wel eens aanleiding gaf tot een serieus conflict, kan het in sociologische zin nauwelijks een dilemma worden genoemd. Het ging uiteindelijk om weinig geld, iedereen bracht ongeveer even veel geld in, en veel meer dan een paar weken duurde de vakantie meestal niet. Anders wordt het als het gaat om de vraag hoe mensen hun financiën regelen als zij later in hun leven gaan trouwen of met een vaste partner gaan samenwonen. Hier gaat het om veel geld, een groter aantal financiële transacties over een langere periode en natuurlijk een meer intieme relatie. Dat het probleem hier minder eenvoudig is blijkt onder meer uit het feit dat er duidelijke verschillen bestaan in de manier waarop huishoudens hun financiële zaken regelen. Uit een recent representatief onderzoek onder Amerikaanse gezinnen (Treas, 1993) blijkt dat hoewel gezamenlijke bankrekeningen het meest voorkomen, er een aanzienlijke minderheid is die ofwel al het geld gescheiden houdt (18 procent), ofwel een combinatie van gezamenlijke en aparte bankrekeningen gebruikt (18 procent). Kennelijk lost niet iedereen het probleem op dezelfde wijze op.

Aan de hand van een landelijk representatief survey beschrijven we in dit artikel hoe samenwonende paren in Nederland hun bankrekeningen hebben geregeld. Is de gezamenlijke portemonnee ook in Nederland het modale patroon? Hoe vaak komt het voor dat partners al hun geld of op z'n minst een deel daarvan apart houden? En regelen ongehuwd samenwonende paren hun financiën op een andere manier dan gehuwden? Naast het beantwoorden van deze meer beschrijvende vragen proberen we tevens te verklaren waarom mensen hun geldzaken op een bepaalde manier beheren. Waarom heeft het ene paar alleen gescheiden rekeningen terwijl het andere paar alles samen doet? Dit soort vragen proberen we onder meer te beantwoorden met behulp van uit de economie afkomstige inzichten over transactiekosten (Williamson, 1981). Ons artikel bouwt zowel in empirische als theoretische zin voort op een analyse van het geldbeheer in Amerikaanse huishoudens door Treas (1991, 1993). In Nederland is onderzoek naar het geldbeheer van huishoudens schaars. Een uitzondering is het recente survey van De Regt (1993). De Regt vindt hierin dat ongeveer tweederde van de paren volledig gescheiden rekeningen of een combinatie van gescheiden en gezamenlijke rekeningen heeft. Slechts iets minder dan een derde van haar respondenten heeft alle rekeningen gezamenlijk. Omdat dit onderzoek was gebaseerd op een schriftelijke enquête onder een selecte groep hoger opgeleide vrouwen, geeft het echter geen representatief beeld van de manier waarop paren in Nederland hun geld beheren.

Vanuit sociologisch perspectief is de vraag naar de manier waarop partners bankieren om verschillende redenen relevant. In de eerste plaats zeggen de financiële arrangementen van partners iets over het individualiseringsproces. In de afgelopen decennia trouwen mensen steeds later, wonen steeds meer mensen ongehuwd samen en is ook het aantal echtscheidingen fors gestegen. In de sociaal-demografische literatuur worden deze trends dikwijls gezien als een uiting van een toenemende behoefte aan zelfontplooiing en privacy. Een dergelijke verandering zou zich ook binnen huwelijks- en samenwoonrelaties hebben voorgedaan. Zo zouden echtparen er steeds meer gescheiden vrienden op na houden, vaker apart op vakantie gaan en

meer ruimte voor zichzelf opeisen binnen de relatie (Kooy, 1985; Langeveld, 1985). In dit artikel zal worden nagegaan of eenzelfde patroon is terug te vinden als we kijken naar een minder affectieve en emotionele kant van de relatie, namelijk de manier waarop partners hun uitgaven en inkomsten regelen.

Een tweede reden waarom financiële arrangementen binnen huishoudens vanuit sociologisch oogpunt van belang zijn, ligt in de door De Regt gesignaleerde spanning tussen 'geld en gevoel'. Binnen een huwelijk of samenwoonrelatie bestaan zowel functionele als emotionele afhankelijkheden, en de verstrengeling van deze bindingen is soms problematisch. Aan de ene kant vinden partners dat over het beheer en de verdeling van geld niet hoeft te worden gepraat omdat dergelijke zakelijke aspecten de affectieve binding in de weg zouden kunnen staan. Aan de andere kant is de manier waarop partners hun financiën regelen weer afhankelijk van de mate waarin men elkaar vertrouwt en spelen emoties dus wel degelijk door in de zakelijke kant van de relatie (De Regt, 1993). De spanning tussen 'geld en gevoel' kan derhalve worden gezien als een klein maar sprekend voorbeeld van het klassieke sociologische onderscheid tussen mechanische en organische solidariteit.

Financiële arrangementen binnen huishoudens hebben tot slot te maken met het vraagstuk van ongelijkheid. De manier waarop partners hun geld beheren kan immers gevolgen hebben voor de manier waarop het geld en de daarmee gepaard gaande consumptie binnen een huishouden worden verdeeld. De relatie tussen beheer en ongelijkheid speelde oorspronkelijk een belangrijke rol bij de opkomst van de looneconomie ten tijde van de industriële revolutie. In deze tijd werd door Britse armoedeonderzoekers opgemerkt dat voedseltekorten in arbeidersgezinnen werden vergroot doordat de man een deel van zijn loon achterhield voor eigen consumptie, vaak ten behoeve van nicotine- en alcoholgebruik (Booth, 1897; Oren, 1974; Rowntree, 1922). Het systeem waarbij de man een deel van zijn loon afstond aan de huishoudpot en een deel behield voor eigen consumptie werd mogelijk doordat de man via het loonzakje de onmiddellijke beschikking kreeg over het huishoudinkomen. Deels geïnspireerd door dit vroegindustriële armoedeonderzoek, is er enkele decennia geleden een kleine maar levendige traditie van onderzoek in Engeland ontstaan (Pahl, 1989; Vogler, 1994). Hoewel dit onderzoek zich meer richt op machtsverschillen tussen partners en de verdeling van consumptie binnen huishoudens, wordt hierin ook aandacht besteed aan de manier waarop partners hun inkomsten en uitgaven regelen.

2. Transactiekostentheorie en de financiële organisatie van huishoudens

In haar onderzoek naar de Britse arbeidersklasse onderscheidt de sociologe Pahl (1989) drie aspecten van financieel beheer: controle (wie heeft toegang tot welke gelden), management (het toewijzen van geld aan kostenposten) en budgettering (de keuze voor producten binnen een kostenpost). In dit artikel richten we ons op één van deze dimensies, te weten de formele controle van geld. In navolging van Treas (1993) meten we de manier waarop partners hun financiële eigendomsrechten regelen af aan de tenaamstelling van bankrekeningen. Hierbij

maken we een onderscheid tussen betaalrekeningen en spaarrekeningen. Wat betreft de formele controle van bankrekeningen kunnen paren uit verschillende organisatievormen kiezen, variërend van geheel gescheiden bankrekeningen tot uitsluitend gezamenlijke rekeningen (Treas, 1993). Om te verklaren hoe mensen uit deze opties kiezen, gebruiken wij inzichten uit de zogeheten transactiekostentheorie.

Het begrip transactiekosten werd in de jaren dertig geïntroduceerd door de econoom Coase (1937). Eenvoudig geformuleerd zegt de transactiekostentheorie dat er alternatieve manieren zijn om economische activiteiten te organiseren en dat deze organisatievormen verschillen in transactiekosten. Transactiekosten zijn de kosten die gemaakt moeten worden om de uitwisselingen van geld, goederen en diensten te laten verlopen. Hierbij kan men denken aan de tijd, het geld en de moeite die worden besteed aan het selecteren van een zakenpartner, het opstellen van een overeenkomst en het uitvoeren daarvan. Volgens de transactiekostentheorie kiezen bedrijven de organisatievorm met de laagste transactiekosten. Dergelijke inzichten zijn in de economie onder meer gebruikt om te verklaren waarom bedrijven ontstaan. Door productieprocessen onder te brengen in de beheersstructuur van één bedrijf, in plaats van hen via een keten van vrije-markttransacties te laten verlopen, kan op transactiekosten worden bespaard.

In de transactiekostentheorie, zoals later uitgewerkt door Williamson (1981), staan twee gedragsassumpties centraal: beperkte rationaliteit en opportunisme. Beperkte rationaliteit houdt in dat mensen rationeel proberen te handelen, maar slechts beperkt in staat zijn alle mogelijke toekomstige gebeurtenissen en de consequenties daarvan te overzien. Dit betekent dat het onmogelijk is om voor complexe en langdurige transacties contracten op te stellen waarin voor iedere eventualiteit regels zijn vastgesteld. Uit de veronderstelling dat mensen opportunistisch kunnen handelen volgt echter dat onvolledigheden in contracten mogelijk serieuze problemen veroorzaken. Opportunistische personen zullen immers proberen onduidelijke en onvolledige afspraken in hun eigen voordeel te gebruiken en daarbij de andere partij mogelijk schade berokkenen.

De toepassing van de transactiekostentheorie op huishoudens ligt voor de hand: ook tussen samenwonende partners vindt immers een groot aantal economische transacties plaats (Pollak, 1985; Treas, 1993). Zo kan bijvoorbeeld de kostwinner huishoudgeld en kleedgeld betalen aan de huishoudelijke partner en kunnen tweeverdieners hun inkomsten voor de kosten van de gezamenlijke huishouding combineren. Wij veronderstellen dat paren, evenals bedrijven, trachten de uitwisselingen van gelden, goederen en diensten zo gemakkelijk mogelijk te laten verlopen. Zij hebben daarbij echter ook te kampen met de problemen van opportunisme en beperkte rationaliteit. Partners binnen huishoudens kunnen immers tegengestelde belangen hebben bij het beheren en verdelen van geld. Zo blijkt uit een onderzoek van Blumstein en Schwartz (1983) dat de helft van de gehuwde paren in de Verenigde Staten meerdere keren per jaar ruzie heeft over het management van geld. Dat partners binnen intieme relaties elkaar zelfs kunnen schaden wanneer het eigenbelang daarmee is gediend, blijkt onder meer uit het eerder aangehaalde onderzoek naar voedseltekorten in arbeidersgezinnen (Oren, 1974). Wij gaan ervan uit dat de keuze voor de mate van financiële gemeenschappe-

lijkheid, in ieder geval gedeeltelijk, verklaard kan worden uit de afweging tussen transactiekosten enerzijds en de risico's van opportunisme anderzijds.

2.1. De transactiekosten van apart bankieren

Ook paren die hun financiën strikt gescheiden houden worden geconfronteerd met gemeenschappelijke uitgaven. Samen wonen betekent immers samen rekeningen ontvangen. Wanneer samenwonende partners geen gezamenlijke bankrekeningen hebben moeten zij afspreken hoe zij dergelijke gemeenschappelijke uitgaven verdelen. Dat kost tijd en moeite en kan bovendien tot onaangename discussies leiden. Deelt een vrouw in de kosten van het etentje voor de vrienden van haar man? Betaalt een man mee aan het cadeau voor zijn schoonvader? Dergelijke vragen kunnen ongemakkelijk zijn omdat partners hierbij steeds aan elkaar kenbaar moeten maken in hoeverre een bepaalde uitgave voor hen de moeite waard is.

Paren met gescheiden portemonnees moeten, eventueel per kostenpost, kiezen op welke manier zij de kosten voor gemeenschappelijke goederen verdelen. Zo kunnen zij ervoor kiezen dat ieder de helft van alle kosten betaalt of afrekenen naar verhouding van inkomen of consumptie. Het is echter onmogelijk om alle toekomstige uitgaven te overzien. Omstandigheden wijzigen ingrijpend gedurende de levensloop van een huishouden. Huurders kopen huizen, kinderloze paren worden ouders en inkomens veranderen. Welk jong stel zal zich alle toekomstige uitgaven kunnen voorstellen? Wanneer er nieuwe uitgaven ontstaan of een inkomen wegvalt moet opnieuw worden afgesproken hoe partners de kosten verdelen. Hierbij ontstaan wederom transactiekosten.

Een andere complicatie van geheel gescheiden bankrekeningen ontstaat als één van de partners zich specialiseert in het huishouden. In dat geval zou een soort salaris moeten worden vastgesteld dat de werkende partner aan de partner zonder inkomen betaalt. Zonder een inkomen zou deze partner immers geen individuele uitgaven kunnen doen. Zoals Treas (1993) beargumenteert is het bepalen van een salaris voor een huisvrouw (of huisman) problematisch, aangezien het vaststellen van een loon voor huishoudelijk werk en het opvoeden van kinderen niet alleen moeilijk maar ook onaangenaam is.

Naast de hierboven genoemde transactiekosten van het opstellen en aanpassen van verdeelregels brengt ook het uitvoeren van de afspraken transactiekosten met zich mee. Het hanteren van gescheiden beurzen vergt een aanzienlijke hoeveelheid administratie. Stel dat een echtpaar met gescheiden bankrekeningen besluit dat ieder de helft van de kosten van het eten thuis betaalt, maar dat alle drank door de vrouw wordt betaald (volgens de regel 'de verbruiker betaalt'). In dat geval moet iemand tijd besteden aan het specificeren van de supermarktbon, het vaststellen van ieders bijdrage en het nagaan of ieder zijn deel betaald heeft. Dit type transactiekosten neemt toe met de frequentie van de transacties.

Uit bovenstaande overwegingen blijkt dat er flink wat tijd en moeite nodig is om binnen een huishouden het eigendom van geld gescheiden te houden. Toch is er een grote groep paren met gescheiden bankrekeningen, met name onder de ongehuwd samenwonenden. Aan het gezamenlijk eigendom van geld zijn blijkbaar ook nadelen verbonden.

2.2. Opportunisme problemen bij gezamenlijk bankieren

De nadelen van gezamenlijke bankrekeningen komen onder meer voort uit de mogelijkheid van opportunistisch gedrag. Drie soorten opportunisme kunnen hierbij worden onderscheiden: (a) individuele overconsumptie van collectieve goederen; (b) misbruik van gemeenschappelijk geld voor individuele uitgaven; (c) het wegvallen van de prikkel tot het verhogen van de individuele bijdrage aan de gemeenschappelijke rekening.

Goederen waaraan beide partners meebetalen worden dikwijls ook individueel geconsumeerd. Denk bijvoorbeeld aan het individuele gebruik van de auto of voorraden uit de proviesskast. Aan deze individuele consumptie van de één betaalt de ander mee. Zelfs wanneer de kosten van deze goederen volgens de regel 'de gebruiker betaalt' worden verdeeld, bestaan er nog mogelijkheden om individuele consumptie niet volledig weer te geven. Het controleren van ieders gebruik van gezamenlijke goederen kost tijd en moeite en meningsverschillen hierover kunnen gemakkelijk in ruzies ontaarden. Voor paren die individuele en gezamenlijke uitgaven gescheiden houden is dit probleem kleiner dan voor paren die alle financiën gezamenlijk hebben. Bij gescheiden bankrekeningen is immers het domein van gezamenlijke uitgaven kleiner.

Ook in een tweede opzicht zijn de mogelijkheden en consequenties van opportunistisch gedrag groter bij gezamenlijke rekeningen. Bij het systeem van 'één huishoudpot' hebben partners niet alleen de mogelijkheid tot overmatig gebruik van gemeenschappelijke goederen, maar kunnen zij ook buitensporig gebruikmaken van de gezamenlijke rekening voor privé-uitgaven. Bij paren met een gemeenschappelijke rekening kunnen dus niet alleen conflicten ontstaan over het gebruik van gezamenlijke goederen, maar ook nog over te dure jurken of te hoge kroegrekeningen. In incidentele gevallen kan een dergelijke vorm van opportunistisch gedrag ernstige vormen aannemen. Hierbij kan men denken aan gok- en alcoholverslaafden die het gezinsbudget voor eigen consumptie aanwenden.

Een derde vorm van opportunisme kan ontstaan wanneer alle individuele inkomsten naar gezamenlijke rekeningen gaan. Voor bijdragen aan de gezamenlijke pot die verdeeld worden tussen de partners geldt dat degene die de bijdrage levert niet de volledige baten van zijn of haar bijdrage heeft. Dit zou remmend kunnen werken op de moeite die mensen bereid zijn te doen voor het verhogen van bijdragen aan de gezamenlijke rekening die met de partner moeten worden gedeeld.

De gevolgen van bovenstaande drie vormen van opportunisme zijn niet altijd even ernstig. Het is daarom zinnig een onderscheid te maken tussen 'klein' en 'groot' opportunisme (Raub & Weesie, 1992/93). Opportunistisch gebruik van gezamenlijke goederen en overmatige uitgaven voor privé-consumptie kunnen tot de eerste groep gerekend worden. Klein opportunisme komt veel voor en heeft voornamelijk betrekking op zaken die via betaalrekeningen worden gefinancierd. Klein opportunisme behoort tot de alledaagse vormen van egoïsme die relatief gemakkelijk door de partners kunnen worden geaccepteerd. Partners kunnen elkaar in deze situaties immers via een 'tit-for-tat'-strategie corrigeren. Wanneer bijvoorbeeld de ene maand de vrouw te veel geld heeft uitgegeven aan haar persoonlijke uitgaven, kan haar man dit com-

penseren door de volgende maand iets meer van het gemeenschappelijke geld aan zijn eigen hobby te besteden. Groot opportunisme komt minder vaak voor en zal doorgaans betrekking hebben op het geld dat op spaarrekeningen staat. Bij groot opportunisme gaat het om veel geld en zijn de gevolgen ernstiger. Zulke problemen kunnen leiden tot het einde van de relatie of ontstaan als een scheiding in zicht is. Om dergelijke schade te compenseren zal de invloed van derde partijen noodzakelijk zijn. De gedupeerde partij is dan aangewezen op juridische tussenkomst of op de sociale druk uit het netwerk van de partner.

2.3. Hypothesen over de keuze tussen gezamenlijk en apart bankieren

Wanneer de kosten van gezamenlijk en apart bankieren worden vergeleken, ontstaat het volgende beeld. Gezamenlijke financiën lijken efficiënter dan gescheiden rekeningen, omdat zo bespaard kan worden op transactiekosten. Het systeem van gemeenschappelijke bankrekeningen biedt echter meer mogelijkheden tot opportunistisch gedrag. Dat betekent niet alleen een mogelijk verlies van inkomen wanneer één van de partners zich opportunistisch gedraagt, maar ook dat partners die elkaar niet voldoende vertrouwen veel tijd en moeite kwijt zijn met het controleren van elkaars uitgaven. De vergelijking tussen gezamenlijk en apart bankieren kan nog gespecificeerd worden naar betaal- en spaarrekeningen. Opportunistisch gedrag heeft grotere consequenties bij gemeenschappelijke spaarrekeningen dan bij gemeenschappelijke betaalrekeningen.

De vraag onder welke condities paren ervoor kiezen de formele controle over geld te delen is dus eigenlijk een vraag naar welke paren bereid zijn het risico te lopen dat de gezamenlijke rekening opportunistisch wordt gebruikt. Paren die, gehuwd of ongehuwd, samenwonen hebben al de keuze gemaakt in ieder geval het huishouden samen te delen. Zij verschillen echter in de mate waarin zij aan elkaar gebonden zijn. Om deze verschillen te specificeren gebruiken wij het begrip 'relatie-specifieke investeringen'. Zoals bedrijven investeringen doen die alleen waardevol zijn binnen een bepaalde samenwerkingsrelatie, doen ook partners in een huishouden investeringen die in waarde verminderen of hun waarde verliezen als de relatie beëindigd wordt. Relatie-specifieke investeringen kunnen zowel het karakter hebben van fysiek kapitaal, zoals bijvoorbeeld het gezamenlijke huis en de inrichting daarvan, als van menselijk kapitaal, bijvoorbeeld de kennis van elkaars voorkeuren of manieren om conflicten met elkaar op te lossen. Ook kinderen kunnen gezien worden als relatie-specifiek kapitaal. Immers, het 'genot' van de kinderen vermindert na een scheiding: de ene partner verliest het dagelijkse contact met de kinderen en voor de partner die met de kinderen achterblijft kunnen de kansen op zowel de arbeidsmarkt als de huwelijksmarkt door de zorg voor de kinderen afnemen.

Relatie-specifieke investeringen verhogen gelijktijdig de 'opbrengst' van een relatie en de kosten van het verbreken daarvan. Wanneer het verbreken van de relatie kostbaarder wordt zullen partners minder snel geneigd zijn zich schuldig te maken aan groot opportunisme. Het financiële profijt daarvan op de korte termijn weegt dan niet meer op tegen de baten van de relatie die partners daardoor in gevaar brengen. Relatie-specifieke investeringen hebben ook een effect op de gevolgen van klein opportunisme. Hoe meer partners in elkaar en hun relatie

investeren, des te langer de tijdshorizon voor hun relatie wordt. In een langdurige relatie, waarvan de continuïteit niet voortdurend ongewis is, kan klein opportunisme gecontroleerd worden door een 'tit-for-tat'-strategie. Bovenstaande redeneringen kunnen we samenvatten met de volgende hypothesen.

Hypothese 1a: *Naarmate partners meer in hun relatie hebben geïnvesteerd, zullen ze vaker gezamenlijke rekeningen hebben.*

Hypothese 1b: *Het effect van relatie-specifieke investeringen op de gezamenlijkheid van bankrekeningen is groter bij spaarrekeningen dan bij betaalrekeningen.*

Een tweede hypothese uit de transactiekostenbenadering gaat over de eerder besproken problemen bij het vaststellen van een eigen inkomen voor een partner die geen betaalde arbeid verricht. Hier verwachten wij dat paren waarvan slechts één partner een eigen inkomen heeft in vergelijking met tweeverdieners meer transactiekosten hebben als zij hun rekeningen volkomen gescheiden houden.

Hypothese 2: *Paren met één inkomen hebben vaker gezamenlijke rekeningen dan paren met twee inkomens.*

Naast bovengenoemde overwegingen zijn er ook praktische en fiscale redenen waarom paren voor een bepaalde financiële organisatie kiezen. Twee van dergelijke overwegingen willen wij hier noemen. Wanneer paren een gezamenlijke bankrekening hebben, kunnen schuldeisers van één van beide partners hun schulden verhalen op de gezamenlijke rekening. Met name voor eigenaren van een bedrijf zal dit een overweging zijn om de tenaamstelling van privé- en zakelijke rekeningen te scheiden. Dit zal met name gelden voor de grotere bedragen en dus meer voor spaarrekeningen dan voor betaalrekeningen. Een tweede praktische reden om gescheiden bankrekeningen te hebben is het vermijden van successierechten over de uitkering van levensverzekeringen voor ongehuwde paren of paren die onder huwelijkse voorwaarden zijn getrouwd. Voor deze paren geldt dat wanneer de begunstigde van een levensverzekering aantoonbaar – dus vanuit een eigen rekening – de premie van een dergelijke verzekering betaalt, de eventuele uitkering later niet als vermogensverschuiving wordt aangerekend. In dat geval hoeven er geen successierechten betaald te worden over de uitkering.

Hypothese 3a: *Paren die voor eigen rekening werken zullen vaker gescheiden bankrekeningen hebben dan paren die niet voor eigen rekening werken.*

Hypothese 3b: *Het effect van het voor eigen rekening werken is sterker voor spaarrekeningen dan voor betaalrekeningen.*

Hypothese 4: *Paren met een levensverzekering hebben vaker gescheiden betaalrekeningen dan paren zonder levensverzekering. (Dit geldt alleen voor ongehuwd samenwonende paren en gehuwde paren die onder huwelijkse voorwaarden zijn getrouwd.)*

Naast rationele overwegingen kunnen ook normatieve factoren een rol spelen bij de keuze tussen gezamenlijk of gescheiden bankieren. Zo wordt het apart houden van geld door sommige mensen gezien als strijdig met het idee van de solidariteit die tussen levenspartners wordt verondersteld: zo is men nu eenmaal niet getrouwd (Pahl, 1989). Dit geldt echter niet voor alle mensen. In toenemende mate – en zeker door vrouwen – wordt waarde gehecht aan het behouden van financiële zelfstandigheid binnen het huwelijk. Een dergelijke opvatting zal met name van belang zijn voor mannen en vrouwen die een meer geïndividualiseerde levensinstelling hebben. Wij verwachten dat mensen met deze individualistische instelling voornamelijk waarde hechten aan het 'zichtbaar maken' van eigen inkomsten en uitgaven, zoals dat via een betaalrekening wordt geregeld.

Hypothese 5a: *Naarmate partners meer waarde hechten aan het behouden van een individuele identiteit binnen een relatie zullen zij minder vaak gemeenschappelijke bankrekeningen hebben.*

Hypothese 5b: *Het effect van individualisering op de gezamenlijkheid van bankrekeningen is groter bij betaalrekeningen dan bij spaarrekeningen.*

3. Een beschrijving van het geldbeheer in Nederlandse huishoudens

Onze gegevens zijn afkomstig uit het recent gehouden survey *Huishoudens in Nederland 1994* [HIN94] (Weesie & Ganzeboom, 1994; Kalmijn & Giesen, 1995). Het HIN94 is een telefonisch survey onder 1035 personen tussen de 21 en 65 jaar. De gegevens zijn gebaseerd op een gestratificeerde random steekproef uit de Nederlandse bevolking. De stratificatie was erop gericht om een oververtegenwoordiging van ongehuwd samenwonende paren te verkrijgen. Dit maakt het mogelijk om op een redelijk betrouwbare manier gehuwd en ongehuwd samenwonende paren met elkaar te vergelijken. Na weging is de steekproef representatief voor de Nederlandse bevolking. In onze analyses gebruiken we alleen gegevens over mensen die op het moment van de survey – gehuwd of ongehuwd – samenwoonden ($N=703$).²

Om te meten hoe paren hun financiën hebben geregeld, hebben we de respondenten eerst gevraagd naar hun bank- of girorekeningen. Onze vraag was: 'Heeft u alleen gemeenschappelijke bank- of girorekeningen, alleen gescheiden rekeningen, of een combinatie daarvan?' Gemeenschappelijke rekeningen werden gedefinieerd als rekeningen op beider naam en rekeningen waar beide partners toegang tot hebben. Paren met zowel gemeenschappelijke als individuele rekeningen werd tevens gevraagd waar zij de gemeenschappelijke rekening(en) voor gebruikten. Zij konden hierbij kiezen uit 'huishoudelijke uitgaven', 'sparen' of 'een combinatie'.

In tabel 1 laten we zien welke rekeningvormen voorkomen en hoe dit verschilt tussen gehuwd en ongehuwd samenwonenden. Daarnaast hebben we nog een aantal andere kenmerken opgenomen die een indruk geven van de mate waarin mensen hun geldzaken gemeenschappelijk beheren. Uit tabel 1 blijkt dat het merendeel van de gehuwden gezamenlijke rekeningen heeft. Dit geldt overigens wat sterker voor betaalrekeningen dan voor spaarrekeningen.

Hoewel dit overeenkomt met wat men in eerste instantie van gehuwde paren verwacht, is het aantal mensen die alleen aparte betaalrekeningen hebben niet verwaarloosbaar (10 procent). Voor samenwonende stellen zien we zoals verwacht een geheel ander patroon. Hier heeft slechts een krappe meerderheid gezamenlijke betaalrekeningen (55 procent) en heeft slechts 38 procent een gezamenlijke spaarrekening.

Tabel 1 Beschrijving financieel management van gehuwd en ongehuwd samenwonende paren ^a

	Gehuwden	Samenwonenden
Gemeenschappelijke betaalrekeningen	89,9%	54,9%
Gemeenschappelijke spaarrekeningen	82,5%	38,2%
Typering van geld en bezit als 'gezamenlijk'	92,1%	56,6%
Opletten wie betaalt bij grote uitgaven	7,9%	49,3%
Bijhouden wat van wie is	6,2%	33,0%
Aantal paren	570	111

^a Gewogen resultaten ($N=681$)

Ook de andere indicatoren in tabel 1 wijzen erop dat gemeenschappelijkheid het modale patroon is onder Nederlandse echtparen. Ruim 90 procent van de gehuwde paren typeert hun geld en bezit als gezamenlijk, slechts 8 procent let er bij grote uitgaven op wie deze betaalt, en 6 procent registreert op de een of andere manier welke goederen in het huishouden van wie zijn. Bij ongehuwd samenwonende paren liggen deze percentages duidelijk anders. Hier zegt slechts iets meer dan de helft van de paren dat ze 'eigenlijk alles vooral gemeenschappelijk hebben'. Verder let de helft van de ongehuwd samenwonende paren erop wie de grote uitgaven doet en houdt een derde bij wat van wie is. Gezamenlijkheid is hier dus veel minder dominant dan onder gehuwde paren.

In tabel 2 hebben we onze gegevens over rekeningvormen op een iets andere manier samengevat. Hier hebben we een schaal van 'gezamenlijkheid' geconstrueerd waarbij tevens rekening is gehouden met de vraag of mensen eventueel ook aparte rekeningen hebben naast hun gezamenlijke rekeningen. Beter dan in de vorige tabel zien we hier dat gehuwde paren ook mengvormen gebruiken. Zo heeft 31 procent van de gehuwde paren individuele rekeningen naast gezamenlijke bankrekeningen. Het aantal mensen die alles gezamenlijk doen blijkt nu lager te zijn (61 procent). De verschillen tussen samenwonende en gehuwde paren komen in deze tabel ook duidelijker naar voren. Zo heeft 40 procent van de samenwonende paren alle rekeningen apart, tegenover 7 procent van de gehuwde stellen.

Tabel 2 *Schaal van gezamenlijkheid van bankrekeningen*^a

	Gehuwden	Samenwonenden
Alles gescheiden	7,0%	40,1%
1 rekeningsoort samen	13,5%	26,7%
2 rekeningsoorten samen	18,5%	21,6%
Alle rekeningen samen	60,9%	11,6%
Totaal	100,0%	100,0%
Aantal paren	570	111

^a Gewogen resultaten (N=681)

4. Een verklaring van verschillen in geldbeheer

4.1. *Methode van analyse en operationalisering*

In onze eerste analyse kijken we naar de gezamenlijkheid van bankrekeningen in het algemeen (tabel 5). Hiervoor gebruiken we de eerder gepresenteerde schaal als afhankelijke variabele. Omdat deze schaal ordinaal is kan lineaire regressie niet zonder meer worden toegepast. We hebben daarom gekozen voor ordinale logistische regressie. Deze techniek veronderstelt dat de afhankelijke variabele ordinaal is, maar legt geen restricties op aan de afstanden tussen categorieën. Deze afstanden worden door het model zelf geschat (Zavoina & McKelvey, 1975).³ In onze tweede analyse maken we een uitsplitsing naar typen rekeningen (tabel 6). De afhankelijke variabelen daarbij zijn het hebben van een gezamenlijke betaalrekening en het hebben van een gezamenlijke spaarrekening. Deze analyse is gedaan met logistische regressie. De onafhankelijke variabelen in de twee analyses worden hieronder beschreven.

Zoals in Hypothese 1 is beargumenteerd, zullen mensen vaker gezamenlijke rekeningen hebben als ze meer in elkaar hebben geïnvesteerd. Relatie-specifieke investeringen meten we af aan de levensloop van de relatie. Uit het onderzoek van Treas (1993) blijkt dat een indicator voor de duur van de relatie, de leeftijd van de vrouw, positief samenhangt met gezamenlijke bankrekeningen. In dit onderzoek hebben we de duur van een relatie nader gespecificeerd met behulp van een typologie van relatiefases die onderling verschillen in de mate waarin er in de relatie wordt geïnvesteerd. Het laagste investeringsniveau verwachten we tijdens het ongehuwd samenwonen zonder kinderen, een hoger investeringsniveau bestaat in de huwelijkstijd voordat er kinderen komen en de meeste investeringen worden gedaan als mensen thuiswonende kinderen hebben. De fase van het lege nest, tot slot, kent weer een wat lager investeringsniveau. We verwachten naast duureffecten een effect van de transities zelf. Zo wordt bijvoorbeeld de beslissing om een kind te krijgen gezien als een relatie-specifieke investering op zich; daarnaast telt ieder jaar dat men samen aan de opvoeding van kinderen besteedt als een extra

investering. Hoe sterk de duur- en transitie-effecten zijn op de gezamenlijkheid van bankrekeningen wordt bepaald door het investeringsniveau van de betreffende fase.

In tabel 3 wordt weergegeven hoeveel respondenten zich op het moment van survey in een bepaalde fase bevinden, hoeveel respondenten een bepaalde fase ooit (met de huidige partner) hebben meegemaakt, en hoe lang de betreffende fases gemiddeld hebben geduurd. Uit de tweede kolom van tabel 3 blijkt dat van onze respondenten 80 procent met hun partner getrouwd is en 44 procent ooit ongehuwd heeft samengewoond. Uit de eerste kolom blijkt dat de meeste respondenten (43 procent) zich ten tijde van het interview bevinden in de fase waarin zij gezamenlijke thuiswonende kinderen hebben. In onze regressieanalyses gebruiken we informatie over de fases die mensen hebben meegemaakt en informatie over de duur van alle fases die zij hebben doorlopen, alsmede de duur van de fase waarin zij zich bevinden op het moment van survey.

Tabel 3 Beschrijving van relatiefases^a

	Momenteel in fase	Ooit in fase	Gemiddelde duur (in jaren) ^b
Ongehuwd samenwonend (zonder kinderen)	15%	44%	3,26
Gehuwd (zonder kinderen)	15%	80%	3,72
Gezamenlijk kinderen (gehuwde en ongehuwde paren)	43%	70%	14,85
Lege nest-fase	26%	26%	6,88

^a Gewogen resultaten ($N=681$)

^b Voor paren die betreffende fase hebben meegemaakt

Hypothese 2 gaat over de transactiekosten die verbonden zijn aan het hebben van aparte rekeningen wanneer er slechts één inkomen in het huishouden aanwezig is. Deze variabele is gemeten aan de hand van informatie over de inkomensbronnen van de partner en de respondent. In de analyse vergelijken we paren waarin beide partners een eigen inkomen hebben (uit arbeid of uitkering) met paren waarin slechts één van de partners een eigen inkomen heeft. Voor Hypothese 3 vergelijken we paren waarvan één of beide partners voor eigen rekening werkt met paren waarbij dat niet het geval is. Voor Hypothese 4 vergelijken we ongehuwde paren met een levensverzekering en paren die onder huwelijkse voorwaarden zijn getrouwd en een levensverzekering hebben met andere paren.

Hypothese 5 gaat ervan uit dat de beslissing van paren om gezamenlijk te bankieren ook wordt geleid door normatieve ideeën over hoe mensen hun relatie dienen in te richten. Hoewel we dergelijke normen niet direct hebben gemeten, beschikken we wel over variabelen die gezien kunnen worden als indicatoren voor wat we hier individualisering noemen: leeftijd, opleidingsniveau en progressiviteit. Progressiviteit is gemeten door een optelling van de volgende kenmerken: lid zijn van de VPRO of de VARA, stemmen op een linkse politieke partij

of D'66, het lezen van de Volkskrant of het Parool en geen kerkbezoek in het afgelopen jaar.

De gemiddelden en frequentieverdelingen van de onafhankelijke variabelen worden gepresenteerd in tabel 4. Voor de geïnteresseerde lezer presenteren we deze informatie tevens voor gehuwden en ongehuwd samenwonenden afzonderlijk.

Tabel 4 Beschrijving van onafhankelijke variabelen: percentage en gemiddelden ^a

	Huidige leefsituatie		Allen
	Gehuwden	Samenwonenden	
Twee inkomens	44%	70%	49%
Eigen zaak	10%	11%	10%
Levensverzekering & huwelijkse voorwaarden of ongehuwd samenwonend	10%	33%	15%
Lid van VPRO of VARA	15%	20%	16%
Politieke voorkeur voor D'66, GroenLinks, PvdA of SP	34%	42%	35%
Leest de Volkskrant of het Parool	10%	18%	11%
Minder dan 3 kerkbezoeken afgelopen jaar	75%	95%	79%
Gemiddeld aantal jaren opleiding van partners	12	12	12
Gemiddelde leeftijd man	45	34	42
Aantal paren	570	111	681

^a Gewogen resultaten

4.2. Schaal voor gezamenlijkheid

In tabel 5 worden drie modellen gepresenteerd. Eerst kijken we naar de rol van transactiekosten en opportunisme (Model A). Vervolgens voegen we variabelen toe die iets zeggen over de externe effecten van gezamenlijke rekeningen (Model B). Tot slot voegen we variabelen toe die iets zeggen over de invloed van individualisering (Model C).

Uit Model A blijkt dat de invloed van de relatiefases min of meer verloopt zoals we hadden verwacht. In de eerste plaats neemt de kans op gezamenlijke financiën (op het moment van interview) niet toe met het aantal jaren dat het paar ongehuwd heeft samengewoond zonder kinderen (de eerste fase). Dit blijkt uit het niet-significante effect van de duur van de eerste fase. De kans op gezamenlijkheid wordt significant groter als mensen getrouwd zijn. Dit blijkt uit het significante effect van de transitie trouwen. Daarnaast vinden we een significant positief effect van de duur van de fase die door deze transitie wordt ingeluid (gehuwd zonder kinderen). Dat wil zeggen dat de mate waarin paren op het moment van interview hun financiën gezamenlijk beheren toeneemt met ieder jaar dat zij getrouwd zijn. Bij de volgende transitie vinden we een soortgelijk patroon: de kans op gezamenlijk bankieren wordt groter wanneer mensen kinderen hebben gekregen en deze kans blijft toenemen gedurende de periode

met thuiswonende kinderen (de derde fase). Van de laatste fase (de periode van het lege nest), vinden we geen effect op de huidige gezamenlijkheid van bankrekeningen.

Over het algemeen komen deze effecten redelijk goed overeen met de gedachte dat de risico's verbonden aan gezamenlijk bankieren afnemen naarmate de relatie-specifieke investeringen toenemen. Het niveau van relatie-specifieke investeringen is het hoogst in de huwelijktijd voordat er kinderen zijn en in de periode dat paren thuiswonende kinderen hebben. Dit zijn eveneens de perioden waarin de gezamenlijkheid van het geldbeheer het sterkst toeneemt. Wel merken we op dat het effect van trouwen sterker is dan het effect van kinderen krijgen, terwijl we dit andersom hadden verwacht.

Zoals verwacht blijkt tevens uit Model A dat paren met twee inkomens vaker gescheiden rekeningen hebben dan paren met één inkomen. Dit ondersteunt de hypothese van Treas (1993) dat transactiekosten van gescheiden rekeningen hoger zijn als slechts één van de partners de kost verdient.⁴

In Model B kijken we naar de externe effecten van gezamenlijk bankieren. Ook hier zijn de effecten min of meer zoals verwacht. Paren waarin één of beide partners voor eigen rekening werken hebben significant minder vaak gezamenlijke bankrekeningen. Dit komt overeen met de gedachte dat mensen die voor eigen rekening werken, hun privé-vermogen en dat van hun partner beter tegen potentiële schuldeisers kunnen beschermen als niet al hun vermogen op een gemeenschappelijke bankrekening staat. Verder zien we dat mensen met een levensverzekering minder vaak gezamenlijke rekeningen hebben. Dit kan worden toegeschreven aan het feit dat mensen geen successierechten hoeven te betalen in het geval van overlijden als de premie voor de levensverzekering door de begunstigde zelf wordt betaald.

In Model C betrekken we de rol van normen en waarden bij onze verklaring. Progressieve paren houden vaker hun rekeningen apart dan anderen, maar het effect is niet significant. Wel vinden we dat hoger opgeleide paren significant vaker aparte rekeningen hebben. Deze bevindingen bieden een gedeeltelijke ondersteuning van onze hypothese over individualisering. Tot slot vinden we dat oudere mensen iets vaker gescheiden rekeningen hebben. Omdat moderne normen en waarden vaker worden aangehangen door jongere mensen is dit in tegenspraak met onze verwachtingen.

Model C vertelt ons ook of en in welke mate de eerdere effecten kunnen worden toegeschreven aan verschillen in normen en waarden. Zo zou het verschil tussen gehuwd en ongehuwd samenwonenden in principe verklaard kunnen worden door het feit dat ongehuwd samenwonenden op een andere manier tegen relaties aankijken. Als we Model A en C vergelijken blijkt het effect van trouwen echter te blijven bestaan. Dit effect kan dus niet worden toegeschreven aan een verschil in waardenoriëntatie. Het effect van tweeverdieners neemt wel sterk af tussen de modellen, maar is ook in Model C statistisch significant.

Tabel 5 Ordinale logistische regressie van schaal voor gezamenlijkheid van bankrekeningen

Onafhankelijke variabelen	Model A	Model B	Model C
Relatietransities			
Trouwen	0,968**	0,875**	0,939**
Kinderen krijgen	0,445	0,376	0,391
Duur van fase (in jaren)			
(1) Samenwonen zonder kinderen	0,002	0,009	0,049
(2) Gehuwd zonder kinderen	0,070**	0,067**	0,076**
(3) Thuiswonende kinderen	0,042*	0,043**	0,054**
(4) Lege nest	0,007	0,001	0,027
Twee inkomens	-0,505**	-0,456**	-0,358*
Eigen zaak		-0,738**	-0,748**
Levensverzekering		-1,000**	-0,971**
Progressiviteit (z-score)			-0,105
Opleidingsniveau partners (z-score)			-0,356**
Leeftijd man			-0,025
Snijpunten ^a			
k(1)	-,946	-1,328	-2,044
k(2)	,289	-,043	-,737
k(3)	1,415	1,126	,478
χ^2	209,0	243,8	273,1
Aantal paren	703	703	703

^a Zie noot 3

* = $p < .05$, ** = $p < .01$

4.3. Gezamenlijke betaal- en spaarrekeningen

In het voorgaande hebben we gekeken naar de gezamenlijkheid van bankrekeningen ongeacht het soort rekening. Om na te gaan of de effecten van de in het model opgenomen variabelen sterker of zwakker zijn voor spaarrekeningen dan voor betaalrekeningen presenteren we in tabel 6 onze modellen voor de twee soorten rekeningen afzonderlijk.⁵ In de eerste plaats zien we dat de effecten zoals eerder geobserveerd voor de schaal van gezamenlijkheid ook naar voren komen als we naar betaal- en spaarrekeningen afzonderlijk kijken. De sterkte van de effecten verschilt echter niet veel tussen de twee rekeningsoorten. De effecten van de relatiefases zijn weliswaar vaker significant in het model voor spaarrekeningen dan in het model voor betaalrekeningen, maar verschillen nauwelijks in omvang. Hiermee wordt onze hypothese dat relatie-specifieke investeringen belangrijker zijn bij groot opportunisme, niet bewaarheid. Een uitzondering hierop is het feit dat het effect van kinderen krijgen sterker is op de kans om gezamenlijke spaarrekeningen te hebben dan op de kans om gezamenlijke betaalrekeningen te heb-

ben. Bij de effecten van de externe risico's vinden we wel verschillen. Het effect van de eigen zaak is sterker voor spaarrekeningen dan voor betaalrekeningen. Dit komt overeen met de gedachte dat externe risico's een grotere rol spelen als er veel geld op het spel staat. De effecten van individualisering, tot slot, verschillen niet in de verwachte richting. Het effect van progressiviteit is weliswaar sterker voor betaalrekeningen, maar het opleidingseffect is zwakker.

Tabel 6 Logistische regressie van gezamenlijke betaal- en spaarrekeningen (Model C)

Onafhankelijke variabelen	Gezamenlijke betaalrekeningen	Gezamenlijke spaarrekeningen
Relatietransities		
Trouwen	0,978**	0,997**
Kinderen krijgen	0,176	0,288
Duur van fase (in jaren)		
(1) Samenwonen zonder kinderen	0,061	0,058
(2) Gehuwd zonder kinderen	0,081	0,081*
(3) Thuiswonende kinderen	0,071*	0,076**
(4) Lege nest	0,046	0,026
Twee inkomens	-0,042	-0,091
Eigen zaak	-0,809*	-0,989**
Levensverzekering	-0,783**	
Progressiviteit (z-score)	-0,211	0,007
Opleidingsniveau partners (z-score)	-0,189	-0,334**
Leeftijd man	-0,029	-0,022
Intercept	1,528	0,317
χ^2	126,0	157,4
Aantal paren	703	703

* = $p < .05$, ** = $p < .01$

5. Conclusie en discussie

Uit ons onderzoek blijkt dat het modale Nederlandse echtpaar gezamenlijk bankiert. Hoewel ons onderzoek zich heeft beperkt tot één aspect van de financiële organisatie van huishoudens, namelijk de formele controle van geld, kunnen we niettemin concluderen dat gehuwde stellen doorgaans als economische eenheid fungeren. In dit opzicht is er geen sprake van een geïndividualiseerd patroon. Als we kijken naar ongehuwd samenwonenden ontstaat er een geheel ander beeld. Bijna de helft van hen houdt alle rekeningen gescheiden en typeert hun geld en bezit ook niet als gezamenlijk. Deze groep kan dus veel minder als financieel-economische eenheid worden beschouwd. Hierbij dient wel te worden aangetekend dat veel ongehuwd samen-

wonenden uiteindelijk zullen trouwen en daarmee – volgens onze analyses – zullen afstappen van een individualistisch financieel arrangement.

Bovenstaande verschillen zijn goed te begrijpen vanuit de transactiekostentheorie. Het gescheiden houden van rekeningen brengt veel transactiekosten met zich mee, waardoor de meeste paren een voorkeur zullen hebben voor gezamenlijk bankieren. Echter, gezamenlijk bankieren opent ook de deur voor problemen van opportunisme en vanuit die overweging zullen sommige paren er voor terugschrikken hun geld gezamenlijk te beheren. In dit opzicht zijn er belangrijke verschillen tussen gehuwd en ongehuwd samenwonende paren. Alhoewel beide groepen een gemeenschappelijke huishouding voeren en in principe te maken hebben met hoge transactiekosten indien zij kiezen voor gescheiden geldbeheer, hebben ongehuwd samenwonenden minder relatie-specifieke investeringen gedaan en daardoor meer te maken met problemen van opportunisme. Om deze redenen zullen zij vaker hun geld apart houden. Onze analyses laten zien dat ongehuwd samenwonenden vaker apart bankieren dan gehuwden, ook nadat we de invloed van verschillen in waardenoriëntatie hebben uitgeschakeld. Het belang van relatie-specifieke investeringen wordt verder ondersteund door het feit dat de duur van het ongehuwd samenwonen de kans op gezamenlijk bankieren niet verhoogt, terwijl de duur van het gehuwd samenwonen en de duur van de periode waarin er thuiswonende kinderen zijn deze kans wel verhogen.

Dat de keuze voor een bepaalde financiële organisatie geleid wordt door rationele overwegingen blijkt tevens uit een aantal andere bevindingen. In de eerste plaats zien we dat paren met één inkomen vaker gezamenlijk bankieren. Bij zulke paren moet één van de partners de ander geld toewijzen en dat gaat gepaard met hoge transactiekosten. In de tweede plaats zien we dat mensen met een eigen zaak en mensen met een levensverzekering vaker gescheiden bankieren. Ook dat zijn rationele strategieën om bezit of inkomen ten opzichte van derden te beschermen.

Naast bovenstaande rationele overwegingen spelen ook normen en waarden een rol. Zo hebben hoger opgeleide paren vaker gescheiden rekeningen dan anderen. Ook vinden we dat mensen met een meer progressieve leefstijl minder vaak gezamenlijke betaalrekeningen hebben. Deze gedachten zijn in overeenstemming met de hypothese over individualisering. Voor het verklaren van de manier waarop paren hun financiën organiseren blijken dus zowel rationele als normatieve argumenten behulpzaam te zijn, maar de omvang van de effecten laat zien dat rationele factoren zwaarder wegen dan normatieve factoren. Hoe een dergelijke vergelijking tussen het belang van rationele overwegingen en het belang van normatief geleid gedrag er uitziet op andere gebieden van de vormgeving van relaties is een interessante vervolgvraag. Hierbij valt te denken aan de vraag of partners gezamenlijke vrienden hebben, in hoeverre zij hun vrije tijd gezamenlijk doorbrengen, en of zij samen op vakantie gaan. Bij dergelijke meer sociale aspecten van de relatie zouden rationele overwegingen wel eens minder zwaar kunnen wegen dan bij de door ons onderzochte keuzes op financieel gebied.

Tot slot zijn er ook enkele kanttekeningen te plaatsen bij onze analyses. In de eerste plaats hebben we geen informatie over de manier waarop paren in het verleden hun rekeningen regelden. In onze analyses hebben we geprobeerd een verklaring te geven voor cross-sectionele ver-

schillen in de financiële arrangementen van paren vanuit de geschiedenis van hun relatie. Het was echter niet mogelijk na te gaan hoe paren tijdens hun relatie hun financiële arrangementen hebben veranderd. Een echte dynamische analyse was met onze gegevens dus niet mogelijk. Een tweede probleem is dat we geen informatie hebben over de uitgaven en spaartegoe-den van huishoudens. Deze informatie zou ons in staat stellen het belang van transactiekosten en problemen van opportunisme beter in kaart te brengen. Tot slot ontbreekt informatie over wie van de partners een eigen rekening heeft. Met het oog op de toenemende arbeidsmarkt-participatie van de gehuwde vrouw en de discussies rond de financiële zelfstandigheid van de vrouw binnen het huwelijk zou een dergelijke uitbreiding van onze vraagstelling relevant zijn.

Noten

- 1 Dit onderzoek maakt deel uit van het PIONIER-programma *The Management of Matches* dat onder leiding staat van J. Weesie & W. Raub en wordt gesubsidieerd door NWO (PGS 50-370). Deirdre Giesen is assistent in opleiding bij het ICS, Matthijs Kalmijn is universitair hoofddocent aan de vakgroep sociologie/ICS. Correspondentie richten aan D. Giesen, Vakgroep Sociologie, Universiteit Utrecht, Heidelberglaan 1, 3584 CS Utrecht. Email: D.Giesen@fsw.ruu.nl
- 2 Alle beschrijvende analyses zijn gebaseerd op gewogen resultaten ($N=681$). De regressieanalyses zijn niet gewogen.
- 3 Het geordende logit-model kan als volgt worden gedefinieerd. Als we J groepen hebben, is er een verzameling van $J-1$ snijpunten $k(j)$, waarbij $k(0)=-\infty$ en $k(J)=+\infty$. De kans om in de j de groep te vallen is de kans om in de j de groep of een lagere groep te vallen, min de kans om in de

$(j-1)$ de groep of een lagere groep te vallen. Als een individu wordt voorgesteld met een score $Y_i = \beta X_i + u_i$, waarbij X een vector van onafhankelijke variabelen is en β een vector van regressie-coëfficiënten, kan de kans als volgt worden gedefinieerd:

$$P(k_{j-1} < \beta X_i + u_i < k_j) = \frac{1}{1 + e^{\beta X_i - k_j}} - \frac{1}{1 + e^{\beta X_i - k_{j-1}}}$$

In deze vergelijking zijn zowel de regressiecoëfficiënten als de $J-1$ snijpunten te schatten parameters. Onze afhankelijke variabele heeft vier categorieën zodat er drie snijpunten geschat moeten worden. Deze worden in tabel 5 aangeduid met $k(1)$, $k(2)$ en $k(3)$.

- 4 Dit effect blijft bestaan als we controleren voor de invloed van het huishoudinkomen.
- 5 Mensen die zowel gezamenlijke als individuele rekeningen hebben zijn ingedeeld in de categorie 'gezamenlijk'.

Literatuur

- Blumstein, P. & Schwartz, P. (1983). *American couples: Money, work, sex*. New York: Morrow.
- Booth, C. (Ed.) (1897). *Life and labour of the people in London, Volume I-IX*. London: MacMillan.
- Coase, R.H. (1937). The nature of the firm. *Economica*, 4, 386-405.
- Kalmijn, M. & Giesen, D. (1995). *Codeboek Huishoudens in Nederland 1994 – Telefonische Enquête*. Utrecht: ICS/ISCORE Papers No. 33.
- Kooy, G.A. (1985). Seksualiteit, huwelijk en gezin in naoorlogs Nederland. In: *De toekomst van het westerse gezin* (pp. 9-56). Amsterdam: Noord Hollandsche Uitgeversmaatschappij.

- Langeveld, H.M. (1985). *Binding in vrijheid: een studie naar toekomstige gezinnen, relaties en hulpverlening*. 's-Gravenhage: Staatsuitgeverij.
- Oren, L. (1974). The welfare of women in laboring families: England 1860-1950. In: M.S. Hartman & L. Banner (Eds.), *Clio's consciousness raised: New perspectives on the history of women* (pp. 226-244). New York: Harper & Row.
- Pahl, J. (1989). *Money and marriage*. London: MacMillan.
- Pollak, R.A. (1985). A transaction cost approach to families and households. *Journal of Economic Literature*, 23, 581-608.
- Raub, W. & Weesie, J. (1992/93). *The management of matches: Decentralized mechanisms for cooperative relations with applications to organizations and households*. Utrecht: ISCORE Papers No. 1.
- Regt, A. de (1993). *Geld en gezin: financiële en emotionele relaties tussen gezinsleden*. Amsterdam: Boom.
- Rowntree, B.S. (1922). *Poverty: A study of town life*. London: Logmans & Green.
- Treas, J. (1991). The common pot or separate purses: A transaction cost interpretation. In: Blumberg, R.L. (Ed.), *Gender, family, and economy: The triple overlap* (pp. 211-24). Newbury Park: Sage.
- Treas, J. (1993). Money in the bank: Transaction costs and the economic organization of marriage. *American Sociological Review*, 58, 723-34.
- Vogler, C. (1994). Money in the household. In: Anderson, M., Bechhofer, F. & J. Gershuny (Eds.) *The social and political economy of the household* (pp. 225-66). Oxford: University Press.
- Weesie, J. & Ganzeboom, H. (1994). *Huishoudens in Nederland 1994 – Telefonische Enquête*. [database-stand] Utrecht: ICS/ISCORE.
- Williamson, O.E. (1981). The economics of organization: The transaction cost approach. *American Journal of Sociology*, 87, 548-77.
- Zavoina, W. & McKelvey, R.D. (1975). A statistical model for the analysis of ordinal level dependent variables. *Journal of Mathematical Sociology*, 4, 103-20.